

TÜRKİYE'DE KADININ EĞİTİMİ VE DOĞURGANLIĞI

Dr. Mümtaz PEKER *

Eğitimin, doğurganlık üzerindeki etkilerini kabaca özetleyebiliriz. Eğitim uzun yılları aldığı için, evlenmeler gecikmekte ve ileri yaşlarda olmaktadır. Çeşitli düzeyde eğitim görmüş kadının modern sektörde çalışma ve ekonomik olarak daha özgür hareket etme olanakları doğmaktadır. Öte yandan, annenin eğitim düzeyi ile çocuk yetiştirmesi arasında pozitif bir ilişki olduğu da ileri sürülmektedir. Çünkü, eğitilmiş anneler çok sayıda değil, fakat niteliği yüksek çocuk yetiştirmek istemektedirler. Bir başka anlatımla, yetişmesi için çok harcama yapılan az sayıda çocuğu tercih etmektedirler.

Az sayıda çocuğa ise, istenilen ya da ideal kabul edilen sayıda doğum yapmakla ulaşılar. Yani, istenmeyen gebeliğin önlenmesi gerekir. Bu konuda kolay ve gerçekçi bilgi sahibi olmak ve hizmetten yararlanmak ise ancak eğitimle olanaklıdır. Çünkü, doğum kontrol teknikleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmamak ve sunulan sağlık hizmetlerinden yararlanmamak, doğurganlığı artıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

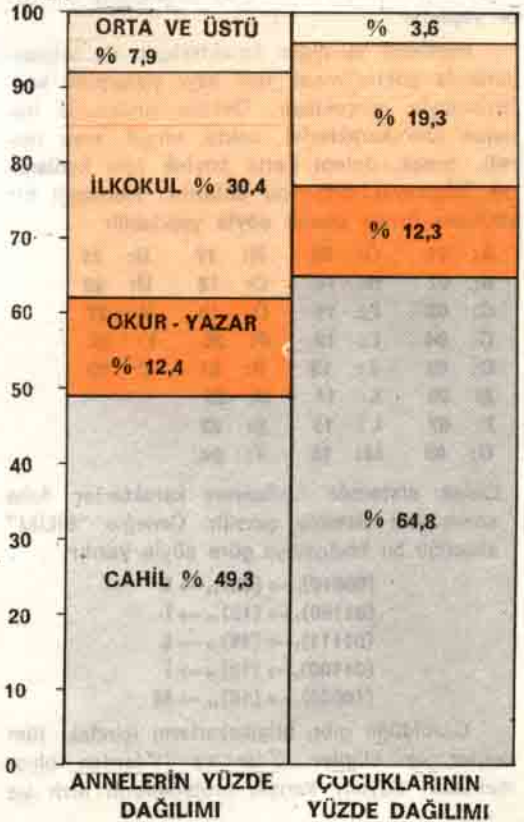
Gebeliği önleyici teknik kullanmayan ve yüksek doğurganlık sorunu ile karşılaşan eğitimsiz kadınlar, istemedikleri gebelikleri sonlandırmak için geleneksel yollara başvurmakta, sonuçta ise ya hayatlarını kaybetmekte ya da kendi çocuğunu sakat bırakmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra eğitim, kadının toplum ve aile içindeki işlevi, rolü ve sorumluluğu konusundaki değer yargılarını da değiştirmektedir. Genellikle, gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesiminde kadının erken evlenmesi, hemen çocuk doğurması ve bunu sürekli hale getirmesi istenir. Çünkü çok çocuklu kadının toplum ve aile içinde sosyal statüsünün yüksek olacağı şeklinde değer yargıları vardır. Acaba belirli düzeyde eğitim görmüş kadınlarda bu değer yargıları nasıl olmaktadır?

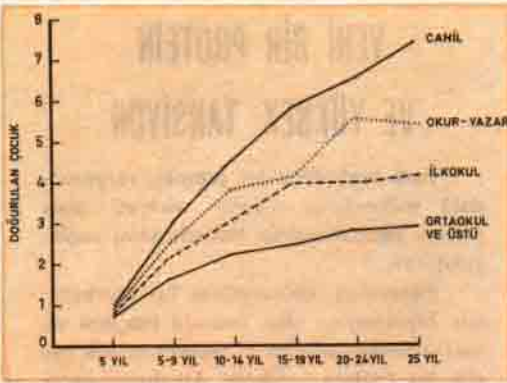
Kadının eğitiminin, doğurganlığı olumsuz yönde etkilediği yapılan bütün araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Temelde bu ilişkiyi açıklamak oldukça güç olmasına karşın, eğitimin doğurganlık üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı olmak üzere ikili bir etkisi olmaktadır.

Sözünü ettiğimiz bulgular ve sorunlar üzerinde günümüzde bir dizi sağlık ve sosyal araştırma yapılmaktadır. Kadının eğitimi ile doğurganlığı arasındaki ilişki acaba ülkemizde nasıldır? Gerçekten eğitim, bir değişmeye neden olmakta mıdır? Bu konuları Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 1978 yılında yurt çapında yaptığı Türkiye Doğurganlık Araştırması sonuçlarına göre kısaca tartışabiliriz.

Genel Durum : Türkiye'de 50 yaşın altında evlilik geçirmiş kadınların eğitim durumları ve doğurdukları çocuk sayıları Şekil 1'de görülmektedir.

* Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü.

ŞEKİL 2 — Kadınların Evlilik Süresi ve Eğitimlerine Göre Doğurdıkları Çocuk Sayıları

Buna göre, ülkemizde doğan her üç çocuktan kabaca ikisinin annesi okuma-yazma bilmemektedir. Çünkü, toplumumuzda evli olan iki kadından bir tanesi okuma-yazma bilmemektedir. Ülkemizde genel olarak, okuma-yazma bilmeyen kadınlar daha fazla doğurmaktadırlar. Buna karşın, ortaokul ve üstü eğitim görmüş kadınlar ise en az doğum yapmaktadırlar.

Doğurulan Çocuk Sayısı : Kadınların eğitimleri ve evlilik süresine göre doğurdıkları çocuk sayılarına baktığımızda, farklı doğurganlık davranışları görülmektedir. (Şekil 2) Burada temel karşılaştırmayı, ortalama doğurulan çocuk sayısı ile yapabiliriz. Ülkemizde kadının eğitim düzeyi arttıkça doğum sayısı azalmaktadır. Örneğin doğurganlık dönemi boyunca, ortalama olarak cahil kadınlar 5.2, okuma-yazma bilenler 3.9, ilkokulu bitirenler 2.5, ortaokul ve daha yüksek eğitim görenler ise 1.8 canlı doğum yapmaktadırlar.

İkinci karşılaştırmayı ise, evlilik sürecinde tamamlanan doğurganlığa göre yapabiliriz. Şekil 2'de de açık olarak görüldüğü gibi, cahil ka-

dınların evlilik süreleri içinde doğurdıkları çocuk sayıları hızla artmaktadır. Bu kadınlar, evliliklerinin 25. yılında ortalama 7.5 doğum yapmaktadırlar. Düşük ve ölü doğumları da düşünürsek, doğurganlık dönemlerinde yaklaşık 2.5 yolda bir hamilelik geçirmektedirler.

İlkokul ve üstü eğitim görmüş kadınların evli kaldıkları dönem içindeki doğurganlıklarındaki artış ise sınırlıdır. Bu nedenle, evliliklerinin 25. yılında canlı doğumları sırası ile 4.2 ve 3'tür. Görüldüğü gibi cahil kadınları ilkokul öğrenimi olan kadınlardan 3.3, ortaokul ve üstü eğitimi olan kadınlardan ise 4.5 fazla canlı doğum yapmaktadırlar.

Son Beş Yıl İçindeki Doğurganlık : Yakın döneme ilişkin bilgiler iki yönden daha anlamlıdır. Bu dönem içindeki davranışlar kişinin gerçek davranışları olarak alınabilir. Çünkü, kişinin değişik olaylardan etkilenerek doğurganlık davranışını değiştirmesi beklenemez. Öte yandan kısa dönemde kişi, doğurganlık sayılarını kesin olarak hatırlayabilir.

Son beş yıl içinde sürekli olarak evli bulunan kadınların, eğitim ve yaşlarına göre bu dönem içinde doğurdıkları ortalama çocuk sayıları Tablo 1'de verilmiştir. Burada ilginç bir nokta, eğitimin genç yaşlarda doğurganlık üzerindeki dolaylı etkisidir. Örneğin, 20 yaşından küçük ve okuma-yazma bilmeyen kadınlar, son beş yılda 2.2 çocuk doğurmuşlardır. Buna karşın orta ve üstü eğitim görenler, bu dönemde hiç doğum yapmamışlardır. Benzer olgu, doğurganlığın en yüksek olduğu 20-34 yaş kuşaklarında da görülmektedir. Söz konusu kuşakta son beş yıl içinde en fazla doğumları cahil kadınlar yapmışlardır. Beklenildiği gibi, ortaokul ve üstü eğitimi olan kadınların doğurganlığı en düşük düzeyde kalmaktadır.

Doğurganlık dönemi (15-44 yaşları) içindeki kadınların son beş yıldaki ortalama doğum sayıları, eğitimlerine göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Örneğin son beş yılda, 15-44 yaş-

TABLO 1 — Son Beş Yıl İçinde Sürekli Evli Bulunan Kadınların Eğitim ve Yaşlarına Göre Bu Süre İçinde Doğurdıkları Ortalama Çocuk Sayısı

Eğitim Durumu	YAŞ			Ortalama
	< 20	20-34	35-44	
Cahil	2.17	1.58	0.70	1.00
Okuma-yazma biliyor	2.00	1.27	0.37	0.78
İlkokulu bitirmiş	0.83	1.13	0.25	0.83
Ortaokul ve üstü eğitim görmüş	—	0.82	0.24	0.55

ları arasındaki cahil kadın başına bir canlı doğum düşmektedir. Ortaokul ve üstü eğitim görenlerde, bu sayı yarı yarıya azalmaktadır.

İstenen ve Gerçekleşen Çocuk Sayıları : Ülkemizde evli kadınların istedikleri ortalama çocuk sayısı üçtür. Evlilik süresi on yılın altında olan kadınlar ise üçten de az çocuk istemektedirler. Ancak toplulumumuzda evlilik süresi arttıkça, sahip olunan çocuk sayısı artmakta ve istenilen çocuk sayıları da görece olarak artmaktadır. Buna göre, ülkemizde kadınların istedikleri sayıda çocuğa sahip olmaları ile eğitimleri arasında doğru bir ilişki görülmemektedir. (Çizelge 2) Örneğin 25-34 yaş grubundaki kadınların, kendi aileleri için istedikleri ya da ideal bulduğu çocuk sayıları çoğunlukla birbirine yakındır. Çizelgeden izlendiği gibi, bu yaş grubundaki kadınların yaklaşık yüzde 60'ı artık çocuk istememektedir. Ne var ki, bir sonraki kuşakta çarpıcı sonuçlarla karşılaşacağız. Çünkü, kadınlar istedikleri sayıdan daha fazla çocuğa sahip olmuşlardır. Fazla olan çocuk sayıları cahil kadınlarda 1.7, okur-yazar kadınlarda 1.0, ilkököl öğrenimi görmüş kadınlarda 0.8'e ulaşmıştır. Görüldüğü gibi, toplulumumuzda ancak ortaokul ve üstü eğitim görmüş kadınlar, istedikleri sayıda çocuk doğurmayı başarabilmektedirler.

SONUÇ :

Eğitim insanların tüm davranışlarında olduğu gibi, doğurganlık davranışlarını da önemli ölçüde değiştirebilmektedir. Türkiye Doğurganlık Araştırması'nın bulguları da bunu göstermektedir. Çünkü annenin eğitim derecesi yükseldikçe, ortalama doğurganlık sayıları düşmektedir.

Ülkemizde toplumsal değişmeyi olumlu yönde etkileyecek olan eğitim değişkenine yapıla-

YENİ BİR PROTEİN VE YÜKSEK TANSİYON

Yeni keşfedilen bir protein, yeryüzündeki milyonlarca insanın şikâyeti olan yüksek kan basıncının anlaşılmasını sağlayabilecek.

Vanderbilt Üniversitesi Tıp Merkezi'nde biyokimyacı olan Tedashi Inagami ve meslektaşları böbrek hücrelerinde çok küçük bir protein buldular. Araştırmacıların buldukları protein ilk bulgulara göre, kan basıncının artmasına dolaylı olarak yol açan enzimi tutuyor gibi görünüyor. Renin verilen enzim, angiotensin (kan damarlarını daraltan, böylece kan basıncını yükselten hormon) salgılanmasını başlatıyor. Renin aktivitesinin durdurulmasıyla, yeni bulunan protein, en azından kuramsal olarak kan basıncını azaltıyor.

Bu konuda kesin sonuçlar için daha çok çalışmalar gerekli; ancak bu küçük proteinden sonra geliştirilecek bir ilaç, bir gün belki de yüksek tansiyonun etkili kontrolünü sağlayabilecek.

cak planlı ve yaptırımcı yatırımların yararı büyük olacaktır. Öte yandan, söz konusu yatırımlar ulusumuz açısından bir dizi başka maliyetleri, orta ve uzun dönemde en aza indirirken, ekonomik gelişmeyi hızlandıracaktır. ■

TABLO 2 — Halen Evli Kadınların Yaş ve Eğitimlerine Göre Ortalama Yaşayan Çocuk Sayıları (OYÇS), İstedikleri Ortalama Çocuk Sayıları (İOÇS) ve Halen Sahip Olduklarından Başka (Gebelik dahil) Çocuk İstemeyenlerin Yüzdesi (ÇİY)

Eğitim Durumu	YAŞ					
	25 — 34			35 — 44		
	OYÇS	İOÇS	ÇİY	OYÇS	İOÇS	ÇİY
Cahil	3.77	3.42	59.6	5.31	3.57	84.3
Okur-yazar	3.09	2.93	61.6	3.93	2.96	92.3
İlkokulu bitirmiş	3.02	2.68	60.6	3.39	2.59	91.0
Ortaokul ve üstü öğrenim görmüş	2.23	2.35	50.2	2.49	2.39	90.8

Bilginin iki türü vardır: Bir konuya ya biliriz, ya da onu nereden bulabileceğimizi biliriz.

Samuel JOHNSON